

УДК 347.637

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.3.6>

ПРОБЛЕМИ РОЗГЛЯДУ СУДАМИ СПРАВ ПРО ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ

Дяченко Сергій Вікторович,кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Університету Державної фіскальної служби України**Єрмоєнко Дар'я Олександрівна,**здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Університету Державної фіскальної служби України

У статті визначено та проаналізовано міжнародне й національне правове регулювання, яке повинні застосовувати суди України при вирішенні спорів, що виникають із сімейних правовідносин про позбавлення батьківських прав. Запропоновано визначення позбавлення батьківських прав як інституту сімейного права, який передбачає судовий захист прав та інтересів дитини й міру сімейно-правової відповідальності батьків (усиновителів), які не виконують усі чи окремі батьківські обов'язки, покладені на них Сімейним кодексом та іншим законодавством України, у вигляді виняткових вичерпних заходів впливу на винних осіб.

Проаналізовано підстави для позбавлення батьківських прав, які подані в ч. 1 ст. 164 СК України, і відзначено, що цей перелік є вичерпним, хоча і з використанням оціночних понять – «поважна причина», «ухиляються», «жорстоко», які належить оцінити суду. Проте жодні інші обставини, наприклад, аморальна поведінка матері або батька, чи зловживання правами, чи інші, не можуть призвести до позбавлення батьківських прав. Для позбавлення батьківських прав достатньо однієї з передбачених підстав, хоча на практиці можливе поєднання декількох підстав. Якщо позов про позбавлення батьківських прав заявлений із декількох підстав, суди повинні перевіряти й обґрунтовувати в рішенні кожну з них.

Відзначено, що сьогодні немає достатніх підстав для виділення сімейно-правової відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності, оскільки фактично немає правових санкцій, які не охоплювалися б адміністративною, кримінальною, цивільно-правовою відповідальністю. Тому батьки при позбавленні їх батьківських прав несуть адміністративну, кримінальну, цивільно-правову відповідальність.

Запропоновано доповнити ЦК України статтею 1183-1 у редакції, що передбачає зобов'язання батьків відшкодувати шкоду, завдану дитині, щодо якої вони були позбавлені батьківських прав, коли їхні дії були виражені в ухиленні їх від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини, у жорстокому поводженні з дитиною, в експлуатації дитини, у примушенні до жебракування та бродяжництва, у засудженні за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини, а також в інших випадках, коли дитині було завдано шкоди.

Ключові слова: дитина, батьки, сім'я, шлюб, батьківські права, позбавлення, виконання батьківських обов'язків, утримання дитини, цивільно-правова відповідальність.

Diachenko Serhii, Yeromenko Daria. Problems of court consideration of cases of deprivation of parental rights

The articles define and analyze the international and national legal regulations that should be applied by the courts of Ukraine in resolving disputes involving the involvement of family legal relations on the invitation of parental rights. It is proposed to define the deprivation of parental rights as an institution of family law, which provides for judicial protection of the rights and interests of the child and the degree of family liability of parents (amplifiers) who do not participate in all individual parental communities imposed by the Family Code and other legislation in the form of exceptional comprehensive measures to influence the perpetrators.

The grounds for deprivation of parental rights, which are presented in Part 1 of Art. 164 of the Criminal Code of Ukraine, and it is stated that this list is exhaustive, he wants to use evaluative concepts – "important reasons", "evade", "cruel", which must be assessed by the court.

However, no other circumstances, such as immoral behavior of the mother or father, or abuse of rights, or others, can lead to deprivation of parental rights. One of the proposed grounds is enough to welcome parental rights, wanting the practical possibilities of combining several grounds. If prior notification of parental rights is proposed on several grounds, they should be reviewed and substantiated in the decision of each of them.

Assessment that currently there are no available textbooks for the allocation of family liability as an independent type of legal liability, in fact, there are no legal sanctions that are not protected from administrative, criminal, civil liability. Therefore, parents in the release of their parental rights are administrative, criminal, civil liability.

It is proposed to supplement the Central Committee of Ukraine with Article 1183-1 in the wording that provides for the cooperation of parents to reimburse the school, to provide for the child, because they were invited by parental law, when their actions were expressed in use of their child-rearing needs, a child, in work with children, forced to beg and wander, when convicted of a general criminal offense against a child, as well as in other cases where schools have been established.

Key words: *child, parents, family, marriage, parental rights, deprivation, execution of parental defenders, child support, civil liability.*

Постановка проблеми. Законодавством України передбачено, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою; батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони в шлюбі чи поза ним. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом.

Тобто законодавство України гарантує захист не шлюбу, а саме сім'ї, дитинства, материнства і батьківства. Основними суб'єктами сім'ї є, окрім батька та матері, також діти. Тому повинні створюватися необхідні умови для судового забезпечення прав, свобод дітей. А це означає, що закон регламентує відповідні кореспондуючі права й обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дітей у сім'ї, а при їх невиконанні установлює юридичну відповідальність, у тому числі й у разі невиконання батьками своїх обов'язків, які можуть призвести до позбавлення батьків їхніх батьківських прав щодо дитини.

Особливої актуальності звернення до проблем розгляду судами справ про позбавлення батьківських прав набуло сьогодні. Демографічна ситуація за останні десятиріччя в Україні характеризується низькою народжуваністю, поширенням бездітності, високим рівнем еміграції. Також мало вирішуються питання щодо планування сім'ї на державному рівні. Усе це негативно впливає на здоров'я дітей, спричиняє сімейні конфлікти. Через зниження такого престижу сім'ї, складні матеріальні умови,

а також через низький загальний рівень культури сімейного життя досить великий відсоток батьків залишають своїх дітей або навіть у сім'ї не виконують обов'язки щодо виховання дітей, їх матеріального, духовного та іншого забезпечення. Виникає проблема застосування юридичних санкцій до таких батьків, зокрема позбавлення їх батьківських прав у судовому порядку. Це зумовлює підвищену увагу законодавчих, судових та інших державних органів до регулювання питання відповідальності батьків за невиконання чи неналежне виконання ними своїх батьківських обов'язків, покладених на них законом і звичаями суспільства.

Мета статті полягає в з'ясуванні сутності позбавлення батьківських прав за неналежне виконання ними своїх батьківських обов'язків, у вирішенні певних проблем розгляду судами справ про позбавлення батьківських прав, виробленні на цій основі шляхів удосконалення законодавства, яке регулює вказані відносини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ті чи інші аспекти інституту позбавлення батьківських прав досліджували в працях Ю.В. Александрова, О.О. Буц, Л.С. Волинець, О.М. Гончаренко, К.І. Грейдіна, М.О. Довженко, С.В. Дяченко, О.І. Карпенко, І.В. Кирилюк, С.В. Кравців, Л.В. Красицька, О.Ф. Лапчевська, Б.К. Левківський, С.М. Лепех, М.В. Логвінова, М.В. Менджул, Н.О. Міненкова, А.С. Олійник, З.В. Ромовська, Ю.В. Самборська, Ю.О. Сова, Є.Д. Тонієвич, Г.Я. Тріпультський, В.І. Труба, О.А. Явор, Л.В. Яценко й інші дослідники.

Зрозуміло, питання законодавчого врегулювання позбавлення батьківських прав, розгляду судами справ про позбавлення батьківських прав досить складні та делікатні, вони не вирішуються швидко, потрібен час і праця щодо їх опрацювання, вироблення практики судового застосування.

Виклад основного матеріалу. За положеннями Декларації прав дитини від 20 листопада 1959 року, дитина повинна бути наділена всіма зазначеними в Декларації правами, які мають бути визнані за всіма дітьми та без розрізнення чи будь-якої дискримінації (принцип 1); дитина має зростати в батьківському піклуванні та під відповідальністю батьків (принцип 6) [1].

Згідно зі ст. ст. 18, 27 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року (редакція зі змінами, схваленими Резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року), учасниці цієї Конвенції докладають усіх можливих зусиль, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання й розвиток дитини [2].

За нормами Рекомендації NR (84) 4 Комітету Міністрів державам-членам РЄ «Про батьківську відповідальність» від 28 лютого 1984 року, батьківська відповідальність є сукупністю обов'язків і прав, спрямованих на забезпечення морального та матеріального забезпечення благополуччя дитини, зокрема на піклування про неї, підтримання з нею особистих стосунків і забезпечення її освіти, утримання, правове представництво й управління її власністю [3].

Вагоме значення проблемами захисту прав дитини та позбавлення батьківських прав надано в рішенням Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Так, у рішенні ЄСПЛ від 11 липня 2017 року у справі «М.С. проти України» (заява № 2091/13) мова йде про «інтереси дитини», їх місце у взаєминах між батьками. Зокрема, ЄСПЛ указав, що при визначенні найкращих інтересів дитини в кожній конкретній справі необхідно враховувати два аспекти: по-перше, інтересам дитини найкраще відповідає збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я є особливо непридатною або неблагополучною; по-друге, у найкращих

інтересах дитини є забезпечення її розвитку в безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є не благодійним [4].

Характерним прикладом є також Рішення ЄСПЛ у справі «Савіни проти України» від 18 грудня 2008 року (заява № 39948/06), де Суд указує та повторює, що законне право батьків і дітей бути поряд один із одним є основоположним складником сімейного життя, тому заходи державних органів, які спрямовано на перешкоджання цьому праву, є втручанням у права дитини [5].

Про виконання рішень ЄСПЛ у цих та інших справах уже були неодноразові публікації в літературі [6; 7].

Також, відповідно до с. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року, суди України повинні застосовувати при розгляді подібних справ Конвенцію і практику ЄСПЛ [8].

Проте суди України не завжди враховують вказану практику ЄСПЛ. Так, у рішення Ірпінського міського суду Київської області від 9 квітня 2019 року у справі № 367/3042/18 суд не взяв до уваги заперечення відповідача проти позову з тих підстав, що відповідач піклувалася про свого сина, проходила з ним відповідні заходи щодо лікування, проводила дитині щеплення, займалася вихованням сина, за що має грамоти з дошкільних закладів, де перебував син. Коли син пішов до школи, відповідач забезпечила його одягом і всім необхідним для навчання. Також суд не взяв до уваги хворобу відповідача, з причини якої їй проведено оперативне втручання та заборонено працювати, а в подальшому необхідно пройти ще курси лікування та реабілітації [9].

Згідно з нормами чинної Конституції України [10], Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року (далі – СК України) передбачає, що держава охороняє сім'ю, дитинство, материнство, батьківство, створює умови для зміцнення сім'ї. Відповідно до ст. 6 СК України, правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття. Малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти

років [11]. Указані положення дублюються й у Цивільному кодексі України від 16 січня 2003 року [12] (ст. ст. 29, 31, 32 тощо) (далі – ЦК України). Основні норми про позбавлення батьківських прав визначені в ст. ст. 164–171 СК України.

На захист та охорону дитинства спрямовані також норми таких законів України, як «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року [13], «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 року (у редакції Закону України від 15 січня 2009 року) [14], «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 2 червня 2005 року (у редакції Закону України від 21 грудня 2010 року) [15] тощо.

Не обійшла питання інституту позбавлення батьківських прав і судова практика. Ще в радянський час було видано кілька постанов Пленуму Верховного Суду УРСР, які тією чи іншою мірою регулювали питання позбавлення батьківських прав.

Сьогодні з метою забезпечення однакового та правильного застосування судами законодавства при розгляді справ про позбавлення й поновлення батьківських прав Пленум Верховного Суду України в Постанові «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» від 30 березня 2007 року № 3 надав судам певні роз'яснення [16].

Отже, сьогодні інститут позбавлення батьківських прав в українському законодавстві ґрунтується на основоположних актах про права людини та громадянина загалом і права дитини зокрема.

Основні положення щодо позбавлення батьківських прав прописані в ст. ст. 164–169, 171 і деяких інших СК України. Але самого визначення терміна «позбавлення батьківських прав» СК України не містить.

Згідно з тлумачними нормами української мови, «батьківство» – це кровна спорідненість між батьком і його дитиною, проте термін «батьківський» має два значення: 1) прикметник до слова батько та 2) належний батькові, батькам. У зв'язку з цим не вживається словосполучення «позбавлення батьківських і материнських прав», оскільки термін «бать-

ківський» використовується в значенні «належний обом батькам» [17, с. 64].

Термін «позбавлення» в українській мові означає дію за значенням «позбавити» – забирати, віднімати щось у когонебудь, залишати когочого-, що-небудь без чогось; а словосполучення «позбавлення батьківських прав» Великий тлумачний словник сучасної української мови трактує як «надзвичайний захід, що застосовується лише судом до одного чи обох батьків, визнаних винними у неналежному вихованні дітей» [17, с. 1019].

Аналізуючи підхід до визначення позбавлення батьківських прав як способу захисту прав дитини, варто звернутися до ст. 18 СК України, яка в ч. 2 містить перелік способів захисту сімейних прав та інтересів (установлення правовідношення; примусове виконання добровільно не виконаного обов'язку; припинення правовідношення, а також його анулювання; припинення дій, які порушують сімейні права, тощо), але цей перелік не є вичерпним, тому позбавлення батьківських прав можна вважати способом захисту.

Батьківські права – це частина сімейних прав. Сімейні права є такими, що тісно пов'язані з особою, а тому не можуть бути передані іншій особі. Якщо дитина або особа, дієздатність якої обмежена, не може самостійно здійснювати свої права, ці права здійснюють батьки, опікун або самі ці особи за допомогою батьків чи піклувальника (ст. 14 СК України). Якщо мати, батько дитини є неповнолітніми, баба, дід дитини з боку того з батьків, хто є неповнолітнім, зобов'язані надавати йому допомогу в здійсненні ним батьківських прав і виконанні батьківських обов'язків (ст. 16 СК України) [11].

Здійснення батьками своїх прав і виконання обов'язків мають ґрунтуватися на повазі до прав дитини та її людської гідності. Батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини. Відмова батьків від дитини є неправозгідною, суперечить моральним засадам суспільства. Ухилення батьків від виконання батьківських обов'язків є підставою для покладення на них відповідальності, установленної законом (ст. 155 СК України) [11].

Те, що інститут позбавлення батьківських прав, – це не тільки міра відпові-

дальності, а й захист прав дитини, визнає й Верховний Суд. Зокрема, у п. 15 Постанови Пленуму «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» визначено, що позбавлення батьківських прав (тобто прав на виховання дитини, захист її інтересів, на відібрання дитини в інших осіб, які незаконно її утримують, тощо), що надані батькам до досягнення дитиною повноліття і ґрунтуються на факті спорідненості з нею, є крайнім заходом впливу на осіб, які не виконують батьківських обов'язків, а тому питання про його застосування варто вирішувати лише після повного, усебічного, об'єктивного з'ясування обставин справи, зокрема ставлення батьків до дітей.

Сьогодні підстави позбавлення батьківських прав визначено в ч. 1 ст. 164 СК України. Перелік підстав позбавлення батьківських прав у ч. 1 ст. 164 СК України вичерпний, хоча він і може конкретизуватися в інших нормативних актах.

Так, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 164 СК України, мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вони не просто не забрали дитину з пологового будинку або з іншого медичного закладу, а й протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування [11].

Отже, виходячи з логіки цієї норми, ініціювання справи про позбавлення батьківських прав може бути розпочато не одразу ж після того, як мати, батько не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини, а лише через шість місяців з дня народження дитини за умови, що батьки не виявляли щодо дитини батьківського піклування.

Мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вони ухиляються від виконання своїх обов'язків з виховання дитини (п. 2 ч. 1 ст. 164 СК України) [11]. Ухилення від виконання юридичного обов'язку – акт завжди свідомої поведінки, оскільки особа має реальну можливість його виконати, але не вчиняє відповідних дій.

Сімейні обов'язки є такими, що тісно пов'язані з особою, а тому не можуть бути перекладені на іншу особу (ст. 15 СК

України). СК України визначає переліки обов'язків батьків щодо дітей, зокрема особисті немайнові права (гл. 13), обов'язок утримувати дитину (гл. 15 СК України) тощо [11].

Зокрема, позивачка ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до відповідача ОСОБА_1, у якому просить позбавити останнього батьківських прав стосовно його малолітньої доньки ОСОБА_3. Свої вимоги мотивує тим, що відповідач не спілкується з дитиною, не надає їй ніяку матеріальну допомогу, не займається її вихованням, не виявляє інтересу до її внутрішнього світу, не піклується про навчання своєї доньки, не займається її підготовкою до самостійного життя, не забезпечує необхідним харчуванням, не займається лікуванням, не створює умови для отримання освіти, тобто не бере ніякої участі у вихованні дитини. 12 липня 2018 року Одеська загальноосвітня школа № 89 I–III ступенів Одеської міської ради Одеської області надала характеристику ОСОБА_3 в тому, що батько дитини за час навчання доньки жодного разу до школи не навідувався. Суд ухвалив позов задовольнити та позбавити батьківських прав ОСОБА_2 стосовно його доньки ОСОБА_3, уродженки міста Одеси Одеської області [18]. Подібне рішення прийняв Івано-Франківський міський суд щодо ОСОБА_5, оскільки останній, відповідно до довідки від 25 травня 2017 року № 130 дошкільного навчального закладу (ясла-садок № 17 «Ромашка»), жодного разу не з'являвся в закладі й, відповідно до листа Івано-Франківської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 10, жодного разу не відвідував ученицю в школі та не брав участі в батьківських зборах [19].

Ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя. Так, у судовому засіданні Тростянецького районного суду Вінницької області 3 лютого 2105 року встановлено, що відповідачка – ОСОБА_2 є матір'ю ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_1 та ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_3. Діти на цей час проживають із бабусею – ОСОБА_1 і перебувають на її утриманні. Вона повністю займається їхнім вихованням та утриманням. Відпо-

відачка не бере участі у вихованні дітей, не цікавиться їхнім життям і здоров'ям. ОСОБА_2 ухиляється від виконання своїх батьківських обов'язків, не несе ніякої відповідальності за своїх дітей. ОСОБА_2 також написала заяву – відмову від батьківських прав стосовно малолітніх доньок ОСОБА_4 та ОСОБА_5. Цей факт підтверджується сукупністю доказів [20].

Мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вони не виконують чи ухиляються від виконання своїх обов'язків щодо матеріального забезпечення дитини. Так, за висновком Департаменту служб у справах дітей Харківської міської ради від 25 березня 2019 року, питання щодо доцільності позбавлення батьківських прав ОСОБА_2 розглянуто на засіданні Комісії з питань захисту прав дітей виконавчого комітету Харківської міської ради, які вважали за доцільне позбавлення батьківських прав ОСОБА_2 стосовно неповнолітньої доньки ОСОБА_3. Як убачається з зазначеного висновку, під час розгляду документів встановлено, що батько матеріально не утримує доньку. Суд вирішив позбавити батьківських прав ОСОБА_2 [21].

Іноді трапляються випадки, коли позбавлення батьківських прав провадиться судом з кількох підстав одночасно. Зокрема, хронічний алкоголізм батьків (п. 4 ч. 1 ст. 164 СК України) як підстава позбавлення батьківських прав часто супроводжується ухиленням батьками чи особами, які їх замінюють, від виконання безпосередніх обов'язків із повноцінного виховання дитини (п. 2 ч. 1 ст. 164 СК України), із жорстоким поведінням із дитиною (п. 3 ч. 1 ст. 164 СК України) [11] тощо. Тому якщо позов про позбавлення батьківських прав заявлений із кількох підстав, суди повинні перевіряти й обґрунтовувати в рішенні кожну із цих підстав.

Також варто визначити обсяг відповідальності батьків при позбавленні їх батьківських прав. На наш погляд, сьогодні немає достатніх підстав для виділення сімейно-правової відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності, оскільки фактично немає правових санкцій, які не охоплювалися б адміністративною, кримінальною, цивільно-правовою відповідальністю. Тому батьки при

позбавленні їх батьківських прав несуть адміністративну, кримінальну, цивільно-правову відповідальність.

Зокрема, щодо цивільно-правової відповідальності батьків, то в ЦК України є ст. 1183, яка прямо говорить про відшкодування шкоди батьками, позбавленими батьківських прав. Зокрема, батьки зобов'язані відшкодувати шкоду, завдану дитини, щодо якої вони позбавлені батьківських прав, протягом трьох років після позбавлення їх батьківських прав, якщо вони не доведуть, що ця шкода не є наслідком невиконання ними своїх батьківських обов'язків [12].

Проте в ЦК України варто було б закріпити норму, що передбачала б відшкодування матеріальної та моральної шкоди здоров'ю дитини батьками, позбавленими батьківських прав, у випадку, коли дії таких батьків були виражені в ухиленні їх від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини, у жорстокому поведінні з дитиною, в експлуатації дитини, у примушенні до жебракування та бродяжництва, у засудженні за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини.

Отже, проаналізувавши як визначення, запропоновані в літературі, так і певні норми сімейного законодавства, можна зробити такі висновки. Позбавлення батьківських прав – це інститут сімейного права, що передбачає судовий захист прав та інтересів дитини й міру сімейно-правової відповідальності батьків (усиновителів), які не виконують усі чи окремі батьківські обов'язки, покладені на них Сімейним кодексом та іншим законодавством України, у вигляді виняткових вичерпних заходів впливу на винних осіб.

Підстави для позбавлення батьківських прав подані в ч. 1 ст. 164 СК України вичерпно, хоча і з використанням оціночних понять – «поважна причина», «ухиляються», «жорстоко», які належить оцінити суду. Проте жодні інші обставини, наприклад, аморальна поведінка матері чи батька (як це було передбачено ст. 19 Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про шлюб і сім'ю, ст. 70 КпШС України й іншими актами), чи зловживання правами, чи інші, не можуть призвести до позбавлення батьківських прав. Якщо позов про позбавлення батьківських

прав заявлений із кількох підстав, то суди обов'язково повинні перевіряти й обґрунтувати в рішенні кожну з указаних підстав.

На основі вищевикладеного та з метою врегулювання цивільно-правової відповідальності батьків, позбавлених батьківських прав, пропонуємо доповнити ЦК України статтею 1183-1 у такій редакції:

«1. Батьки зобов'язані відшкодувати шкоду, завдану дитині, щодо якої вони

були позбавлені батьківських прав, коли їхні дії були виражені в ухиленні їх від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини, у жорстокому поводженні з дитиною, в експлуатації дитини, у примушенні до жебракування та бродяжництва, у засудженні за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини, а також в інших випадках, коли дитині було завдано шкоди».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Декларація прав дитини : Прийнята Резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року. *Верховна Рада України* : офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384.
2. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року (редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року). *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. 1990. № 1. Ст. 205.
3. Про батьківську відповідальність : Рекомендація № R (84) 4 Комітету міністрів держав-членам. Прийнята Комітетом міністрів 28 лютого 1984 року на 367-му засіданні заступників міністрів. *Верховна Рада України* : офіційний вебпортал парламенту України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_263.
4. Рішення Європейського суду з прав людини від 11 липня 2017 року у справі «М.С. проти України» (заява № 2091/13). *ЛИГА : ЗАКОН*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO000995>.
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Савіни проти України» від 18 грудня 2008 року (заява № 39948/06). *Офіційний вісник України*. 2009. № 84. Ст. 2852.
6. Дяченко С.В., Пушкарьова Т.М. Принцип права на справедливий суд : елементи розгляду та практика Європейського суду з прав людини щодо України. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 70. С. 90–96.
7. Марчак А.Т., Дяченко С.В. Єдині підходи до стандартів цивільного процесу в Європі та в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 1. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2021/23.pdf.
8. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.
9. Рішення Ірпінського міського суду Київської області від 9 квітня 2019 року у справі № 367/3042/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81488501>.
10. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року (із змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
11. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135.
12. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
13. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.
14. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 року № 2558-III (у редакції Закону України від 15 січня 2009 року № 878-VI). *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 23. Ст. 284.
15. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей : Закон України від 2 червня 2005 року № 2623-IV (у редакції Закону України від 21 грудня 2010 року № 2823-VI). *Офіційний вісник України*. 2011. № 3. Ст. 161.

16. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 березня 2007 року № 3. *Влада. Людина. Закон.* 2007. № 5. С. 47–52.

17. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / укладачі : В.Т. Бусел та ін. ; кер. проекту та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. С. 64.

18. Заочне рішення Саратського районного суду Одеської області від 22 квітня 2019 року у справі № 513/1242/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81339060>.

19. Заочне рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 19 квітня 2019 року у справі № 344/4704/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81310720>.

20. Рішення Тростянецького районного суду Вінницької області від 3 лютого 2105 року у справі № 147/1501/14-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42717261>.

21. Рішення Ленінського районного суду м. Харкова від 22 квітня 2019 року у справі № 642/217/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81322752>.